

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ ТА ІНШИХ ДОГОВОРІВ

Згідно цивільного законодавства відносини щодо безоплатного користування майном оформлюються за допомогою договорів позички. Відповідно до ст. 827 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) за договором позички одна сторона (позичкодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку. Крім того, договір позички має низку особливостей: безоплатний характер відношень між сторонами; передання у користування індивідуально-визначеної речі; часові межі користування річчю; необхідність повернення речі зі спливом певного строку.

Цивілістиці відомі й інші договори щодо передання речей, серед яких і такі, що мають одну або кілька ознак, притаманних позичці. Так, близькими за певними ознаками до позички є дарування, зберігання, позика та оренда.

Розмежування даних договорів бере свій початок ще з часів римського приватного права: договір позички відмежовували від позики (*mutuum*), найму (*locatio-conduction rerum*), зберігання (*depositum*) та застави (*pignus*). Проте спірні питання виникали й пізніше. Це було пов'язано з особливостями нормативно-правового регулювання, використання певного виду законодавчої техніки, застосуванням на практиці. У різні часи договір позички знаходився у одному розділі з таким договорами як позика, дарування, найм. Цивільний кодекс УРСР 1922 року не містив норм про досліджуваний договір, натомість застосовувалися норми зобов'язального права за аналогією. Така ситуація не лишилася поза увагою науковців. На самостійному характері позички у своїх роботах наголошували Г. Дернбург, Г.Ф. Шершеневич, О.С. Іоффе, М.І. Брагинський.

Неодмінною ознакою договору позички є безоплатність. За цим фактором найбільш подібним до позички є договір дарування. Так, І.С. Перетерський вважав позичку різновидом дарування на тій лише підставі, що в межах зносу безоплатно використовуваної речі позичкоотримувач так само набуває вигоду за рахунок позичкодавця, як обдарований за рахунок дарувальника. Проте з цією точкою зору не можна погодитися, адже є суттєві ознаки, за якими відрізняються зазначені договори. При укладенні договору

дарування здійснюється перехід права власності від дарувальника до обдаровуваного. При позичці ж річ передається лише у користування, власником речі залишається позичкодавець. З передачею речі за договором дарування відносини між сторонами припиняються. Договір позички має тривалий характер, оскільки з наданням речі відносини тільки починаються. Останньою відмінною ознакою даних договорів є те, що за договором дарування можливе передання майна взагалі (як речей, так і майнових прав), а предметом договору позички може бути лише індивідуально-визначена річ.

Іншим видом договорів, які опосередковують передання індивідуально-визначеної речі, яка після певного проміжку часу підлягає поверненню, є зберігання (виключення – договір іррегулярного зберігання). Відносини сторін у даному випадку мають тривалий характер; зберігач має вживати заходів для збереження речі; договір може бути як реальним, так і консенсуальним. Відмінними рисами договорів зберігання та позички є мета договору. В зв'язку з необхідністю зберігання речі використання її стороною при договорі зберігання виключається; не мають значення споживчі властивості речі. Для договору позички характерною ознакою є безоплатність відносин. Натомість відносини зберігання мають оплатний характер, якщо сторонами не встановлено інше. При укладенні договору позички дострокове повернення речі можливе лише за певних обставин. Зберігач повинен повертати річ за першою ж вимогою поклажодавця.

Головною розмежувальною ознакою договору позички М.І. Брагинський вважає інтерес сторін: "Якщо в договорі безоплатного користування передання речі як такої передбачається вчиненням в інтересах того, хто отримує річ (позичкоотримувача), то в договорі зберігання передача покликана забезпечити інтереси саме того з контрагентів, хто передає річ (поклажодавця)". Проте в юридичній літературі панує й інша точка зору, згідно з якою позичкодавець також може бути зацікавлений в укладенні договору. Така ситуація може мати місце, якщо останній не має можливості нести тягар утримання речі (проведення поточного ремонту, оплата комунальних витрат, годування худоби тощо). Здійснюючи передання речі для експонування на виставці позичкодавець переслідує маркетингові цілі щодо просування товарів на ринку або має на меті здійснення благодійних заходів. Тому інтерес сторін не може бути ознакою, яка відрізняє зберігання від позички.

В економічній сфері позичка нерідко ототожнюється з позикою. Це пов'язано з невірним застосуванням термінології при здійсненні нормативно-правового регулювання, насамперед, у

банківській сфері. Так Г.Ф. Шершеневич зазначав: "Позичка в повсякденному житті та в нашому законодавстві нерідко змішується з договором позики, але з точки зору юридичної між ними немає навіть близькості. Це змішання позики і позики проникло в наше законодавство з французького права... Наш законодавець, визнавши, що предметом позики можуть бути гроші, став у протиріччя зі своїм же власним визначенням договору позички, в число ознак якого входить "користування під умовою повернення тієї ж самої речі, в тому ж стані, в якому була вона дана". Тому грошова позика, хоча б безвідсоткова, не може бути визнаний позичкою". За договором позички індивідуально-визначені речі передаються у користування. Договір позики передбачає передання грошей або інших речей, які мають родові ознаки, у власність. Відмінну рису, безпосередньо пов'язану з правом власності на майно наводив Г. Дєрнбург: "Позичальник несе весь ризик за всяку суму, комодатарій ж відповідальний лише за свою власну провину, так що ризик випадкової загибелі або псування речі падає на комоданта".

Разом з тим, за договором позички плоди та доходи від речі зазвичай належать позичкодавцю – власнику речі. При позиці позичальник, як власник майна, має право й на доходи. Якщо згідно договору позички поверненню підлягає річ в такому самому стані, як вона була на момент її передання, то за договором позики поверненню підлягає така ж сума грошових коштів або така ж кількість речей такого ж роду та такої ж якості. На відміну від позички договір позики може бути як оплатний, так і безоплатний. Позика може бути тільки реальним договором.

Найбільш близьким до договору позички є договір майнового найму, згідно якого майно передається у користування на певний строк. Про подібність двох видів договорів говорить також і можливість застосування до договору позички загальних положень глави 58 ЦК щодо майнового найму (оренди). Водночас деякі норми не можуть застосовуватися внаслідок суті договору позички (ст. 762 ЦК "Плата за користування майном"). Серед відмінностей договору найму можна назвати його оплатний характер, перехід до наймача (орендаря) права власності та наявність всіх можливих засобів захисту цього права. Враховуючи безоплатність позички, користувачеві, на відміну від наймача (орендаря), не надається переважне право на переукладення договору. Суттєво відмінні правила щодо можливості дострокового розірвання договору. Укладаючи договір найму, наймач має більше гарантій дотримання умов про термін його дії. Натомість договір позички може бути достроково розірваний позичкодавцем, якщо у зв'язку з непередбачуваними обставинами річ стала потрібною йому

самому.

Враховуючи викладене можна дійти висновку, що інститут позички істотно відрізняється від подібних договірних конструкцій. Кожний вид договору має свої правові наслідки для його контрагентів. Безпомилкова кваліфікація правочину є вкрай важливою не тільки з огляду на необхідність вірного тлумачення та застосування законодавства. Це має значення також для забезпечення виконання договорів, дотримання прав та обов'язків сторонами, можливості захисту ними своїх прав. Тому, не зважаючи на та чималі дослідження у цій сфері, подальше вивчення інституту позички зберігає актуальність.

**Поклонська Н.І.,
НУ "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого",
здобувач кафедри трудового права**

ЩОДО СТРАХОВОГО СТАЖУ ЯК ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Страховий стаж - це період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та сплачуються внески (нею, роботодавцем) на страхування, якщо інше не передбачено законодавством. Особливості обчислення страхового стажу з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування визначаються відповідними законами України.

Стаж — французьке слово латинського походження, яке означає тимчасове перебування.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" під стажем розуміють тривалість якої-небудь діяльності, праці; кількість років, пропрацьованих кимсь де-небудь.

Донедавна у нормативних актах і в юридичній літературі вживались терміни "стаж роботи", "трудоий стаж". Ринкові перетворення змусили по-новому підійти до формування джерел для виплати пенсій і соціальних допоміг. Так, в обіг був введений новий термін "страховий стаж", правова природа якого є предметом вивчення права соціального забезпечення.

На сьогодні визначення "страхового стажу" передбачено нормативно-правовими актами. Так, у Законі України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" поняття страхового стажу викладено як період (строк), протягом якого особа підлягає страхуванню на випадок безробіття та за який сплачено страхові внески (нею, роботодавцем). Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування